

אורות וצללים במזרח התיכון

ההתעצמות האיראנית וזרועות הטרור | היעדר האסטרטגיה מול הפלסטינים | ההתעלמות מבעיית האלימות בחברה הערבית | ושעת החלטה בנוגע להצטרפות למדיניות האמריקאית | עמוס גלעד עם ארבעה אתגרים ודרכי ההתמודדות

בסוריה ובתימן. שלושת האמצעים שמפתחת איראן הם רקטות בכמויות חסרות תקדים, טילים מדויקים שביכולתם לפגוע במטרות אסטרטגיות ומטוסים ללא טייס חמושים. במישור זה יכולה ישראל לסמוך על שיתוף פעולה מודיעיני וצבאי הקשור לבניין כוחה, אך זולת ישראל, אין גורם בינלאומי שימנע התפתחות איום זה. המיקוד העולמי הוא אך ורק במניעת נשק גרעיני מאיראן.

לא לשנות באשליות

האתגר השני נעוץ בזירה הפלסטינית. מדובר באיום משולב: צבאי, מדיני ופנימי. המערכת הפלסטינית מפוצלת לשניים: ביהודה ושומרון - צה"ל, שב"כ ואחרים מפגינים יכולת מרשימה של שליטה בשטח, לצד תיאום ביטחוני עם הרשות הפלסטינית. אולם כדי לשמור על ישראל כמדינה דמוקרטית ויהודית נדרש פתרון מדיני; זה לא נמצא אפילו באופק הרחוק. לכאורה, יש המפיקים מכך סיפוק, אך הדאגה לאופייה של ישראל מחייב היערכות לתרחיש שבו המנהיגות הנוכחית של הפלסטינים ביהודה ושומרון תיעלם בדרך הטבע, והיורשים ייעשו קיצוניים יותר, בהמשך המבוי הסתום עם הפלסטינים.

בעזה, שולט החמאס באכזריות באוכלוסייה המונה 2.1 מיליון נפש, ללא כלכלה מתפקדת ומצוקות קשות הנובעות מאבטלה גבוהה ותשתיות חיים רעועות לחלוטין. חמאס שם לו למטרה להגשים את מטרתו תנועת האם - האחים המוסלמים - לחסל את מדינת ישראל.

לפיכך, בניגוד לאשליות כאלה ואחרות, אין אפשרות ממשית להגיע למשא ומתן עם החמאס, או לאפשר את פיתוח הרצועה בתמורה לפירוז מאמצעי הלחימה המגוונים, ובראשם רקטות ועוד. מכאן, שאנו נידונים לעימותים צבאיים חוזרים ונשנים עם החמאס או לחלופין, תתקבל החלטה אסטרטגית לטיפול עומק בחמאס. לכך השלכות רבות על המערכת העזתית והשפעת ההידרדרות בה על ישראל.

האתגר השלישי טמון בלכידות הפנימית של החברה בישראל, ובמיוחד ראוי לתשומת לב המגזר הערבי. מול הזדמנות נדירה לייצר שילוב של המגזר הערבי, דומה כי מדינת ישראל הולכת ומתרחקת ממשילות ממשית, ממניעת אלימות וממצאת פתרון הולם למערכת רחבה של קשיים ומעשי רצח יומיומיים של ערבים על ידי ערבים. ניתן לומר שהמשילות והריבונות על חלקים מהמגזר הערבי נתונות בסימן שאלה, בלשון המעטה. אתגר נוסף הדורש התייחסות הוא שינוי סדר העדיפויות האסטרטגי הגלובלי של ארה"ב ותרוממו המעשי למדיניות של צמצום נוכחות אמריקאית במזרח התיכון. הנוכחות האמריקאית ייצרה עד כה יציבות וכושר עמידה של מרבית המדינות הערביות, ואין לה חלופה מבחינת ישראל ומרבית מדינות ערב.

ישראל נהנית מסביבה אסטרטגית נוחה יחסית; מעוצמה צבאית מרשימה המשולבת בהרתעה אמינה; מהיעדר קואליציות עוינות; מהישגים טכנולוגיים מרשימים המהווים קטר כלכלי רבי-עוצמה; מברית אסטרטגית רחבה ואיכותית עם ארה"ב; מיחסי שיתוף פעולה ביטחוניים מרשימים עם מדינות ערב - שהיו בעבר אויבות בנפש של ישראל, ובכך מתקיימת תבוסה מוחצת לעת עתה (בניגוד לתקופה שלפני 20 שנה) לטרור על סוגיו השונים; מכלכלה חזקה ששורדת גם את משבר הקורונה; ומדמוקרטיה מתפקדת חרף האתגרים. עם זאת, באופק צפים ועולים אתגרים משמעותיים לביטחון הלאומי הישראלי, אשר יחייבו מתן מענה הולם תוך קבלת החלטות קשות ומורכבות.

בראש ובראשונה זהו האיום האיראני המתעצם, הנובע מהאדיאולוגיה הדתית האיראנית שמציבה כיעד אסטרטגי עם מאפיינים דתיים את חיסולה של ישראל - תרתי משמע. איראן פועלת בשני מסלולים. הראשון: יצירת אופציה להפיכתה למדינת סף גרעינית, לצורך הכנת התשתית לפיתוח נשק גרעיני במועד מאוחר יותר ובכפוף להחלטה אסטרטגית שלה. עד אז היא מנצלת את הביטול החד-צדדי של הסכם הגרעין להעשרת אורניום לרמות צבאיות, לקראת פיתוח אפשרי של מתקן נפץ גרעיני. הישג כזה, אם ימומש על ידי איראן, עלול לשמש אותה להפגנת כוח שבאמצעותו תיכנס למועדון המדינות הגרעיניות, ולכך עלולות להיות השלכות דרמטיות על פתיחת מרוץ חימוש גרעיני והתערעורת היציבות במזרח התיכון.

על פי המדיניות המוצהרת של הנשיא ג'ו ביידן, ארצות הברית תתמקד במניעת נשק גרעיני איראני, אך אין התייחסות לאפשרות הסבירה יותר שבתקופת נשיאותו תסתפק איראן בפיתוח אופציה גרעינית על בסיס התקדמותה עד כה, ותפנה לפיתוח מלא של הנשק (טיל וראש קרב גרעיני) רק במועד מאוחר יותר. המסלול השני של איראן הוא פיתוח אינטנסיבי וקבוע של נשק בליסטי המיועד לפגוע בליבת מדינת ישראל ואוכלוסייתה, על בסיס רבבות רבות של רקטות המוצבות בחזבאללסטן השוכנת בלבנון (מדינה ריבונית לכאורה, ההולכת ומתרושפת).

ארה"ב פונה לעבר האוקיינוס השקט כמרכז הכובד של פעילותה האסטרטגית לעשרות השנים הקרובות. המשמעות היא שישראל חייבת להתעשת במהירות ולהתאים את מדיניותה כלפי סין על פי הפרמטרים של ארה"ב. הנזק מהיעדר מדיניות עלול להיות כבד משמעותית

חיוני להחזיר את המשילות לחברה הערבית, כדי לאפשר שילוב נכון שלה בחברה הישראלית. אין המדובר רק בפשע פלילי, אלא באיום ממשי על הביטחון הלאומי של ישראל - כפי שאירע ב'שומר חומות'. ישראל חייבת להשקיע בצמצום קווי השסע והפירוד בחברה הישראלית

כלפי סין על פי הפרמטרים של ארה"ב. הנזק מהיעדר מדיניות - על בסיס תקדימי העבר - עלול להיות כבד משמעותית. רוסיה היא שחקן מרכזי במזרח התיכון, ולמרבית הצער שותפה אסטרטגית של איראן. אך בסוריה, אחת מזירות המאבק האיראני נגד ישראל, מתקיים מפגש אינטרסים ותיאום אסטרטגי בין ישראל לבינה. חובה להמשיך במדיניות זו, המאפשרת חופש פעולה לצה"ל כפי שמתפרסם במקורות זרים.

בחזית הטרור, ישראל נוחלת הצלחה דרמטית ומרשימה, וזו בנויה על הצלחה של מדיניות שיתוף פעולה יוצא דופן בין כל זרועות הביטחון, אשר חשוב להמשיך בו, משום שהאויב לעולם אינו שוקט על שמריו.

בעניין המשילות והלכידות הפנימית, עליהן להפוך לאתגר ביטחון לאומי מן המעלה הראשונה. תחילה, חיוני להחזיר את המשילות לחברה הערבית, כדי לאפשר שילוב נכון של חברה זו בחברה הישראלית. אין המדובר רק בפשע פלילי, אלא באיום ממשי על הביטחון הלאומי של ישראל - כפי שאירע ב'שומר חומות'. ישראל חייבת להשקיע בצמצום קווי השסע והפירוד בחברה הישראלית. הלכידות הלאומית הפנימית היא אבן ראשה ליכולת הקיום של ישראל בעתיד.

בפרוס שנת תשפ"ב, ישראל היא מעצמה אזורית בעלת מאפייני איכות מרשימים ביותר, אולם מנגד ניצבת חשרת עבים כבדה בדמות אתגרים מאיימים. שלא כמו מזג האוויר, אסטרטגיה נבונה בתהליך נכון יכולה לצמצם את האיומים ולהעצים את גורמי היתרון היחסי של ישראל. ●

בזירה הפנימית החברתית-כלכלית, קרי אתגר הקורונה, ישראל על כל מנגנוניה צריכה להפיק לקחים מהמשבר החושף חולשות מבניות חברתיות עמוקות ביותר, ולפעול לשיקום מערכות הבריאות והחינוך ולמתן מענה למגוון רחב של אתגרים על בסיס איומים ותרחישי אסונות טבע למיניהם.

זמן החלטה

מהו המענה לאתגרים דלעיל? ראשית על ישראל לבנות את כוחה הצבאי באופן שיאפשר לה לבלום את פיתוח הנשק הגרעיני באיראן, לצד התמודדות יעילה עם איום רבי-חזיתי, בעיקר בליסטי, מצד חזבאללה סן שבלבנון, סוריה, עיראק ומאיראן עצמה.

ישראל חייבת להגיע לתיאום אסטרטגי ביטחוני עמוק עם ארה"ב, כדי להשיג שתי מטרות מרכזיות. האחת: התעצמות מסיבית שתאפשר לצה"ל להתמודד עם האיום האיראני, במיוחד מרגע שתהיה על בסיס המשטרים הערביים הקיימים על היציבות האזורית על בסיס המשטרים הערביים הקיימים במתכונתם הנוכחית, כדי למנוע קריסת מערכות כמו בסוריה, לבנון ועיראק, ובלימת השפעה מתחרה של מדינות כדוגמת סין. בזירה הפלסטינית, ישראל נוטשת למעשה את הפתרון המדיני על בסיס שתי מדינות, ולכך משמעותיות מרחיקות לכת המחייבות דיון אסטרטגי עמוק - כיצד לשמור על ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית מול שינויים דמוגרפיים העומדים בסתירה לכך.

בינתיים, יש לקבל החלטה מרכזית: מהי האסטרטגיה הנכונה מול חמאס? קיימות שתי חלופות, ומטעמי נוחות ישראל בוחרת באסטרטגיית ההסדרה. חולשתה בכך שחמאס חוזר בכל הזדמנות לפגוע בישראל על פי סדר היום האמיתי שלו. בסופו של דבר צריך להיערך נקודת הזמן שבה ניאליץ לפגוע בחמאס בשל פעולותיו העוינות, ולכן חשוב כבר עכשיו לגבש אסטרטגיה של "היום שאחרי". שיקום מסיבי של עזה וחזרת הרשות אינם אפשריים כל עוד חמאס שולט ביד קשה ברצועת עזה ומקדש סדר יום עוין למדינת ישראל.

בזירה הגלובלית, ארה"ב פונה לעבר האוקיינוס השקט כמרכז הכובד של פעילותה האסטרטגית לעשרות השנים הקרובות (ראו פרשת הצוללות לאוסטרליה). המשמעות היא שישראל חייבת להתעשת במהירות ולהתאים את מדיניותה

אלוף (מיל') עמוס גלעד הוא ראש המכון למדיניות ואסטרטגיה (IPS), אוניברסיטת רייכמן